

Förutom hav och storm hade man trollyt att tas med. Havfruen var inte att leka med. En kväll kom hon upp till en strandbod vid Blåhäll och stack in sitt vidöppna gap genom dörren, så stort att den övre käftan stod vid översta dörrträdet och den nedre låg på tröskeln, och hon ropade: Hast du sett större gipa förr? Fiskaren som höll på att koka torsk på spiseln, fattade sig fort, tog fiskegrytan från elden och vräkte den med det kokheta spadet, med fisk och allt i havfruens öppna gap och skrek: Hast du känt en hetare soppa, då? Med rop och skri försvann havfruen i havet.

Svårare var det kanske ibland att tas med trollytet, "di sma", som höll till i grottorna i skogsklinten söder om Blåhäll. De ställde till förtret och fara långt uppen "i sokni". I dag är dessa grottor intressanta att studera för geologer och några av dem också för arkeologer. Statsgeolog Henrik Munthe döpte dem med namn efter kända gotländska forskare till Säves grotta, Nordins grotta, Hanssons grotta, Bolins grotta, Molérs grotta, (Gustafsons grotta) och Stolpes grotta. De ursprungliga folkliga namnen tycks nu med något undantag vara helt förglömda.

Innanför strandskogarna ligger själva odlingsbygden. Från den backe som nu för tiden kallas Vårdkashöjden har man god utsikt över bygden. Det är en dalgång som sträcker sig mot nordost knappa 3 kilometer lång och mellan 1 och 2 kilometer bred. I dess norra del ligger Nasume träsk, i tidigare skeden en fornsjö men numera igenväxt och försumpad. Mot söder slingrar sig en liten å, som slutar i en sumpmark, Hojgardsmyr, även det en tidigare fornsjö.

Avvattningen av området sker genom en serie slukhål, dels strax väster om Nasume myr, dels söder om Hojgardsmyr. Författaren till dessa rader kröp som pojke (1929) ner i en metervid och -djup håla i vars botten en triangulär öppning mot underjorden var utsvarvad. Jag släppte ner knytnävsstora stenar och lyssnade efter dunsarna mot hålans stenvägg, tills de omsider med ett plums hamnade i något underjordiskt vatten.

Det grottsystem dit slukhålen leder är inte alls utforskat. Mycket intressant återstår att undersöka.

Bara några få av utloppen är kända. Strax söder om Stavsklint finns ett spruthål i bergsidan. Vattnet som kommit ut här har grävt ut en djup ravin i berget nedanför, i vars botten en liten å rinner, Skarp-å eller Svart-å kallad av de gamle.

Vid Blåhäll fanns förr Blåhälls-käldu. Militären har ovanför denna ordnat ett vattenuttag, medan själva källan som legat närmare stranden lagts igen.

Ett mycket intressant utflöde är Marsängs-käldu, där man vid vårsmältningen kan se antydningar till artesiska brunnar. Vattnet samlar sig här i en långsträckt vät, varifrån en förr flödlig å (nu dike) söker sig ut till havet.

Slukhålen hade i gamla tider mycket stor betydelse. Det ålåg bönderna att hålla öppna rännor från träsk och myr till dessa hål, för att härigenom få undan vatten från de ängar och åkrar som gränsade till våtmarkerna. Rester av sådana avlopps-rännor går ännu att följa i markerna väster om Nasume myr. Vid mitten av 1800-talet hade man lyckats nyodla ganska stora arealer tidigare myr, ett arbete som spolierades, när militären med början under första världskriget dämde upp avloppen och dränkte tidigare odlingsbygd.